УДК 811.111'373.45:811.112.2'373

Н.А. Джава

ВПЛИВ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ НА СЛОВНИКОВИЙ СКЛАД НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено дослідженню запозичень з англійської в сучасну німецьку мову. Запозичення лексики однієї мови іншою є закономірним наслідком мовних контактів в історії розвитку будь-якої мови. Найактивніше запозичення відбуваються в таких сферах: реклама, комп'ютерні й інформаційні технології, новітні медіа; економіка; дозвілля: фітнес, мода; молодіжна субкультура.

Ключові слова: *англіцизм, запозичення, значення, сфери вживання, семантичні зміни.*

Вплив науково-технічної революції на розвиток європейських мов сприяв посиленню нових мовних контактів між країнами Європи, а також появі великої кількості термінів для позначення нових понять. Уже із середини XX ст. спостерігається помітне збільшення припливу лексичних запозичень в німецьку мову, переважно з англійської мови. Це, у першу чергу, пояснюється глобальним поширенням англійської мови й престижністю її використання.

Запозичення як процес є властивим для кожної мови й невід'ємним для лексичного складу німецької мови особливо, тому ця тема завжди важлива й актуальна, оскільки жива мова – це явище, яке постійно розвивається.

Поповнення лексики – історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства в спілкуванні, розвитку та збагаченні культури народу. Запозичення лексики однієї мови іншою є закономірним наслідком мовних контактів в історії розвитку будь-якої мови. Якщо у минулому збагачення словникового складу німецької мови відбувалося переважно як запозичення з латинської, а пізніше – французької мов, то вже в XIX ст. джерелом нових поповнень стала англійська мова. Вона продовжує впливати на німецьку й сьогодні. Аналізуючи англійські запозичення, необхідно зауважити, що в англійській мові існують регіональні варіанти – британський, американський, канадський, південноафриканський, австралійсько-новозеландський. З другої половини XX ст. особливого значення набуває американський різновид англійської мови, унаслідок чого йдеться більшою мірою про англо-американізми в сучасній німецькій мові. Для простоти опису або зі стилістичних міркувань, крім поняття "англійське запозичення", можуть уживатися синонімічні – "англо-американізм", "англіцизм", оскільки в рамках цієї статті розмежування варіантів англійської мови не є важливим. "Денгліш" – так, зокрема, іменується суміш англійської з німецькою. Англіцизми стали активним джерелом збагачення лексичного складу сучасної німецької мови: вони називають нові поняття та явища, забезпечують мовну економію, допомагають розмежувати подібні за семантикою поняття. Кількість англійських запозичень в усіх сферах діяльності останніми роками збільшилася (у комп'ютерній техніці, економіці, побуті, спорті тощо). Проблему збагачення німецької мови запозиченнями з англійської розглянуто у багатьох дослідженнях. Так, адаптаційні ознаки запозичень у публіцистичному дискурсі розглядає Л.О. Гончаренко, англоамериканізми в економічній лексиці німецької мови вивчає О.В. Слаба, адаптацію запозичень комп'ютерної галузі та технологій до системи німецької мови досліджує А.Л. Міщенко. Змінам у системі сучасної німецької мови під впливом запозичень чимало уваги приділяють і сучасні німецькі мовознавці: К. Гетцелер, Р. Глан, Р. Келлер, Х.-Г. Шмітц, А. Шенфельд. Одним із перших у лінгвістиці англіцизми почав досліджувати Х. Ціндлер, який і дав їм таку дефініцію: англіцизми – це не просто запозичені з британської чи американської англійської мови слова або незвичні комбінації слів, а й будь-які зміни значень німецьких слів або їхнього контекстного вживання за британським чи американським зразком. Цим родовим терміном переважно користуються сучасні дослідники на позначення запозичень з англійської мови.

Оскільки в статті мова йде про англо-американські запозичення в німецькій мові, ***метою*** є короткий огляд досліджень із цієї тематики.

Англійські запозичення в німецькій мові відомі з XV ст. Багато лінгвістів пояснювали їх появу значними суспільно-політичними подіями, зокрема Англійською буржуазною революцією та ін. Дослідники звертали увагу на стабільне зростання кількості англійських запозичень у німецькій мові. Наприклад, К. Хеллер вважає, що в 1862 р. у німецькій мові існувало 148 англіцизмів, у 1899 р. – 392 таких одиниць, у 1909 р. – близько 900. Б. Карстензен наводить такі дані: у трьох німецьких газетах за 1910 р. було зафіксовано 19 англо-американізмів, у 1930 р. – 14 [8]. При зіставленні лексики різних мов (у нашому випадку – німецької й англійської)

© Джава Н.А., 2012

особливо важливо враховувати, на думку Р.А. Будагова, типи відповідників значень між мовами, які порівнюються. Р.А. Будагов виділяє шість типів відповідників: основне – неосновне значення; архаїчне – неархаїчне значення; вільне – залежне; значення в нейтральному стилі мовлення – значення не у нейтральному стилі (у високому, низькому стилі); нормативне – ненормативне значення; одне зі значень полісемантичного слова – одне зі значень зовсім іншого полісемантичного слова [1, с. 108]. Інтенсивний приплив англо-американізмів спостерігався після Другої світової війни. Цій тенденції сприяв поділ території Німеччини на окупаційні зони, дві з яких займали США і Великобританія, унаслідок чого між цими державами і ФРН існувала тісна політична, економічна та культурна взаємодія. Усі англо-американські запозичення, що прийшли в німецьку мову після 1945 р., уже фізично не могли бути зафіксованими в таких авторитетних німецьких лексикографічних джерелах, як словник Дудена чи Варіга. В останні два десятиріччя спостерігається справжній бум англо-американських запозичень у німецькій мові. Це явище привертає до себе неабияку увагу лінгвістів, про що свідчить велика кількість публікацій і досліджень, що констатують зростання кількості англо-американських запозичень. Роботи німецьких науковців, присвячені проблемам англо-американського запозичення, мають в основному констатувальний, описовий характер. Деякі дослідження спрямовані на з'ясування причин, шляхів і різних аспектів англо-американського запозичення. Чимало праць присвячено дослідженню історії окремих англо-американізмів, їх фіксації в лексикографічних джерелах, семантичному розвитку в мові-рецепторі. Автори цих праць певним чином розглядали питання асиміляції та термінологізації англо-американських запозичень у німецькій мові, проте слід зазначити, що ці питання потребують подальшого вивчення й аналізу [5; 7]. Практично кожний, хто вивчав запозичення, так чи інакше торкався розгляду позамовних (екстралінгвістичних) і власне мовних (інтралінгвістичних) причин запозичення іншомовних слів. Так, С.В. Гриньов, проаналізувавши праці багатьох лінгвістів, які висвітлювали цю проблему, зараховує до екстралінгвістичних такі причини: культурний вплив одного народу на інший; наявність усних або писемних контактів країн з різними мовами; підвищення інтересу до вивчення тієї чи іншої мови; авторитетність мови-джерела (що іноді призводить до запозичення багатьма мовами і появі інтернаціоналізмів); історично зумовлене захоплення певних соціальних верств культурою чужої країни; умови мовної культури соціальних верств, що запозичують нове слово [5].

До переліку варто віднести також такий чинник, як "новаторство нації в певній сфері діяльності". Відомо також, що англо-американський словниковий запас значно більший і становить близько 700 000 лексичних одиниць. Німецька лексика охоплює тільки 400 000 слів. Внутрішньолінгвістичними причинами запозичень є: відсутність у рідній мові еквівалентного слова для позначення нового предмета, явища чи поняття; тенденція до використання одного запозиченого слова замість описового звороту (тенденція до економії мовних засобів); прагнення до підвищення та збереження комунікативної чіткості лексичних одиниць, яке полягає в усуненні полісемії або омонімії в мові-реципієнті; потреба в деталізації відповідного значення, розмежуванні деяких його смислових відтінків шляхом приєднання їх до різних слів (збагачення синонімії); тенденція до експресивності, що приводить до появи іншомовних стилістичних синонімів; відсутність у рідній мові можливості утворити похідні, тоді як від запозичених синонімів вони можливі; накопичення в мові однотипних слів з тенденцією виокремлення одного з подібних елементів та запозичення таким способом морфем і словотворчих елементів. Що стосується причин використання англо-американізмів у німецькій мові, то, крім вищезгаданих загальних, причини більшості запозичень мають свої особливості. Так, разом зі стислістю й експресивністю англійського виразу називають психологічну причину, тобто "відчуття неповноцінності" німецької нації після 1945 р., а також "відсутність думок" у носія німецької мови в момент "зустрічі з іноземним словом" та при номінації нового для німецької мови концепту. Важливо наголосити і на такому екстралінгвістичному чиннику. З кінця Другої світової війни США є країною, культура якої активно поширюється по всьому світу, тоді як німці переживали "кризу" своєї ідентичності. На думку "прихильників" запозичень англійської мови, вона має, по-перше, структурну перевагу, тобто компактність англо-американських запозичень порівняно з пропонованими німецькими замінами; по-друге, це економічна перевага, пов'язана зі спрощенням комунікації в глобальних сферах глобального світу; по-третє, англійська мова дає можливість брати участь у світовій комунікаційній культурі (молодіжна мова, Інтернет). "Супротивники" англіцизмів стверджують, що, по-перше, німецька мова втрачає свою колишню потужність; по-друге, що вона перестає бути престижною; по-третє, що в німців недостатньо самосвідомості й вони не сприймають цінність власної мови як ознаку власної ідентичності [4]. Найактивніше запозичення відбуваються в таких сферах: реклама, комп'ютерні й інформаційні технології, новітні медіа; економіка; дозвілля: фітнес, мода; молодіжна субкультура включно з поп-культурою. Ці сфери мають особливий вплив на суспільну свідомість. Передусім

тут формуються лексика та термінологія мови, поширюючись на інші субмови, у тому числі й на розмовну.

Часто словники не фіксують англіцизмів, незважаючи на їх досить широке вживання. Очевидно, маємо справу зі співвідношенням між мовою та мовленням, між мовною системою та слововживанням. Можливо, мова йде про той випадок, коли частотність уживання слова пов'язана лише з певними обставинами, що спонукають його використовувати, або йдеться про так званий "денґліш". "Denglisch" (Deutsch + Englisch) – сучасний німецько-англійський суржик, що непомітно і практично нестримно заполоняє німецьку мову. Численні англіцизми та цілі фрази постійно потрапляють у мову, фактично шар сучасної англійської стає частиною німецької мови. Слід відрізняти англіцизми від денґлішу. Денґліш, як правило, – не літературний варіант мови, від якого застерігають мовознавці. Наприклад, речення "Ich hatte gestern baby sitting" містить англіцизм, а речення "Ich habe gestern ein Baby gesittet" є прикладом денґлішу [4; 7]. Питання про збереження німецької мови як національної постало останніми роками особливо гостро. У 1997 р. професором, доктором В. Кремером було засновано спілку "Німецька мова". На сьогодні це найбільше об'єднання Німеччини, що переймається мовними проблемами. Воно розділене на 23 регіональні групи і має свою наукову раду. Спілка ставить за мету зберегти самобутність німецької мови й захистити її передусім від англіцизмів. Для вирішення цієї проблеми членами об'єднання було розроблено спеціальну програму, головна мета якої – максимальне зниження уживання в німецькій мові англо-американських запозичень, причому – в усіх галузях життя німецького суспільства: у пресі, на радіо й телебаченні, у законодавчих, наукових текстах, мові реклами, а також в усному повсякденному спілкуванні. Спілкою вже видано словник, так званий Anglizismenliste, який розрахований на широкого споживача. У словнику легко знайти еквівалент англо-американському запозиченню й самому вирішити, яке зі слів (німецьке або англійське) використовувати. Таким чином, багато німецьких лінгвістів роблять висновок, що тенденція збільшення словникового складу німецької мови за допомогою англо-американських запозичень набирає гротескних форм. Ця проблема вийшла на державний рівень. Причому важливо підкреслити, що так звана "мовна політика" – це явище, характерне не тільки для Німеччини. Декілька десятиріч тому у Франції вийшов закон про "запобігання засміченню французької мови англійськими словами". Цей приклад наслідували Словаччина і Польща. При цьому органи влади виходили з того, що мова країни відображає її культуру, служить її національній своєрідності. Ініціативи про захист німецької мови підтримують і німецькі політики. Нова коаліція ХДС / ХСС (2009 р.) у Бундестазі погодила пропозицію щодо внесення змін до конституції, щоб прописати як одне з головних завдань держави захист німецької культури і мови. Такі екстралінгвістичні фактори, безумовно, впливатимуть на процеси мовних запозичень. Можливо, зазнають змін лозунги на кшталт "Be Berlin" чи "Be Hard, Drink Soft!", не таким значним буде засилля англіцизмів у ЗМІ. Однак не слід сподіватися на зменшення термінологічних запозичень з англійської; якщо це й відбуватиметься, то тільки в перспективі, коли наслідки дії закону про захист німецької мови охоплять усі сфери життя, як це сталося із французькою.

Навпаки, у термінологічній галузі слід очікувати активної взаємодії та взаємовпливу різних терміносистем, що зумовлено інтеграцією наук та розвитком суспільства. Це стосується зокрема й запозичень з англійської. Регулярні синтагматичні зв'язки та відносини запозиченого слова з питомими словами приводять до розвитку його семантичної означеності та самостійності, що виявляється в еволюції його внутрішньої та зовнішньої лексичної валентності, тобто здатності вступати в синтаксичні, лексичні, фразеологічні сполучення, поєднуватися з граматичними словотворчими морфемами, зазнавати процесів термінологізації та детермінологізації. Ставши регулярним у вжитку, запозичене слово іноді так відрізняється від свого первісного значення, що предметнологічний зв'язок між "чужою" та вже "своєю" реалією або поняттям може втрачатися. Саме лексико-семантична система мови-джерела стимулює подальший розвиток або зникнення слова з лексичного фонду мови-реципієнта. Через об'єктивні причини, що викликають лексичне запозичення, стає можливим проникнення майже будь-якого англійського слова в німецьку мову. Як правило, англомовний термін чи слово входить у німецьку мову зі збереженням правопису та звучання. Однак було б неправильно розглядати проникнення англіцизмів у німецьку терміносистему тільки як односторонній процес. При запозиченні відбувається взаємодія англомовного терміна та мови-реципієнта, яка впливає на його адаптацію. З одного боку, структура термінів запозичується в терміносистему німецької мови без зміни або з незначною зміною їх звукового і графічного оформлення. З іншого боку, спостерігаються певні зміни на морфологічному рівні при адаптації у німецькій терміносистемі:

1. Запозичені іменники підпорядковуються правилам німецької мови й уживаються з артиклем: *der Cashflow, die Number, das Banking*.

2. Дієслова отримують типову для інфінітива флексію – *en*, відмінюються як слабкі дієслова й утворюють дієприкметники: *to*

check – checken, durchchecken, checkte, gecheckt; to order – ordern, ordernte, geordernt. Ich habe Standard für 20 € geordernt. Probleme managen, Vorbestellungen canceln, Preise scannen.

3. Запозичені прикметники підпорядковуються системі відміни прикметників німецької мови*: kein cooles Getränk, ein portabler PC. Für die Zukunft wünsche ich uns allen gemeinsam viel Kraft für unseren gemeinsamen Kampf für eine neue, faire Welt!*

4. Продуктивним є словотвір англомовних термінів, зокрема словоскладання.

Слід особливо відзначити тип складних слів, які є структурними модифікаціями запозичених термінів. Часто англійському словосполученню відповідає німецький складний іменник: англ. *crisis management* – нім. *Krisismanagement*. Поряд з написанням разом складні слова в німецькій мові можуть бути графічно марковані дефісами між окремими компонентами: англ. *artdirector* – нім. *Art-Director*, англ. *investment banking* – нім. *Investment-Banking*.

Утім, взаємодія запозиченої англомовної лексики і системи мови-реципієнта відбувається не лише при адаптації, а й реалізується у процесах термінологізації та детермінологізації й потребує окремого більш детального розгляду.

У словниковому складі будь-якої мови можна знайти різні шари лексики. Розбіжності цих шарів можуть спиратися на різні ознаки:

1. Своє й чуже. Немає жодної мови на землі, у якій словниковий склад обмежувався б тільки своїми споконвічними словами. У кожній мові є й слова запозичені, іншомовні. У різних мовах і в різні періоди їх розвитку відсоток цих “не своїх” слів буває різним [7, с. 136]. Часто відбувається паралельно запозичення й калькування, причому калька одержує більш широке значення, а запозичення більш вузьке, спеціальне.

2. Терміни й слова загальної мови. Словниковий склад можна класифікувати на терміни й слова загальної мови. При цьому треба пам’ятати, що цей розподіл не збігається з розподілом на чуже й своє, тому що, незважаючи на велику кількість іншомовних термінів, у мові є дуже багато й своїх слів.

Аналізуючи процес функціонування запозичень з англійської в німецьку мову, можна зазначити, що зазвичай запозичується основне значення того чи іншого слова. У процесі запозичення відбувається різке звуження семантичного обсягу запозиченого слова, нерідко до одного, основного значення. Проте є слова англійського походження, які функціонують у німецькій мові з переліком значень, як і в англійській мові.

Англіцизми відіграють важливу роль у породженні нових номінацій у німецькій мові, у тому числі це стосується англіцизмів, що вже давно увійшли до лексичного складу. У словнику неологізмів Уве Квастгофа (2007) знаходимо слова Fanfest, Fankultur, Fanmeile. Fanfest (або Fan-Fest) – захід (для) прихильників видатних осіб, груп чи подій. У поясненні визначення мова йде про уболівальників спортивних команд, а також про фанів музичних груп, любителів телесеріалів, кінофільмів та комп’ютерних ігор [6]. Зауважимо, що про релігійні угруповання тут не йдеться. Fankultur, за визначенням Уве Квастгофа, включає в себе поведінку, цінності та ритуали фанатичних прихильників зірок спорту та шоу-бізнесу. Також подається таке пояснення: слово часто вживається, коли йдеться про футбол, проте Fankultur охоплює також діяльність та особливості поведінки фанів поп-гуртів чи інших зірок шоу-бізнесу [7, с. 212]. Слово Fanmeile, початок вживання якого припадає на кінець 2005 – початок 2006 р. і пов’язане з футбольною першістю світу в Німеччині, має значення: територія, визначена (облаштована) для святкування фанами [7, с. 212–213]. Повна адаптація англіцизмів у німецькій мові та їх продуктивне функціонування у майбутньому залежать від ряду обставин. Як правило, вони мають приводити до ліквідації прогалин, утворювати деривати, добре засвоюватися мовою-рецептором на всіх рівнях, позначати нові реалії. Аналіз і детальний розгляд глосарію запозичених слів, найбільш вживаних у сучасній німецькомовній пресі, є цінним для лексикографічної практики. Особливості процесу запозичення, його інтенсифікація, семантичні зміни запозичень у сучасній німецькій мові передбачають подальше дослідження у визначеному напрямі. Сьогодні слова з англійської мови дуже часто можна зустріти в інших мовах світу. У багатьох країнах філологи б’ють на сполох, адже кількість таких слів у їхніх рідних мовах уже перевищує розумні межі. Німецька мова не стала в цьому плані винятком. Останніми роками спостерігається наплив англійських слів у німецьку мову, як наприклад:

– leasing – Vermietung;
– marketing – die Maßnahmen eines Unternehmens;
– consulting – der Berater;
– investor – der Investitionsträger;
– slang – die Umgangssprache;
– user – Nutzer;
– Magazine – Zeitschrift.

Англіцизми витісняють із німецького побуту істинно німецькі слова. У більшості німецьких міст рекламні написи й афіші складаються практично з англійських слів. У великих німецьких компаніях знання англійської мови є обов’язковими, а використання – практично нормальним явищем. Цікавим фактом є те, що, відповідно до опитування авторитетних німецьких видавництв, більшість німців навіть не розуміють значення англійських слів, які вони використовують у щоденному спілкуванні. Особливо важко людям похилого віку, для яких масове виті-

снення звичної німецької лексики стало справжнім нещастям. Вони часто просто не розуміють того, що написано в магазині або на станції метро. Як говорять сьогодні в німецькому суспільстві: *In der Sprache selbst findet ein tägliches Plebiszit statt.*

Останнім часом хвиля *англіцизмів* зумовила хвилювання серед німецьких політиків. Багато хто з них виступають за обмеження використання англійської мови. Вони аргументують настільки жорсткі заходи тим, що із приходом англійських слів німці починають губити найважливішу для них річ – німецьку культуру. Молоде підростаюче покоління через наплив англіцизмів втрачає почуття патріотизму й усвідомлення важливості своєї рідної мови. Старше покоління в такій ситуації почуває себе непевно й сконфужено. Багато німецьких філологів підтверджують той факт, що деяких англіцизмів все-таки не уникнути. До таких слів вони відносять слова, які стали вже інтернаціональними й належать у більшості випадків до технологічного, медичного, кулінарного й іншого напрямів. Але одночасно з тим не варто засмічувати німецьку мову англійськими словами, яким можна знайти еквіваленти у своїй рідній мові. Виходячи з необхідності відмежування доцільних, корисних запозичень від недоцільних, невиправданих, потрібно кожне досить частотне сьогодні запозичення пропускати крізь призму всебічного його оцінювання на основі диференційних ознак різних типів.

Висновки. Усе вищезазначене вимагає вивчення позамовних чинників запозичення англіцизмів комп'ютерної галузі й технологій у систему німецької мови-реципієнта, шляхів їхнього надходження, способів запозичення та інтеграційних процесів у системі німецької мови.

Список використаної літератури

1. Будагов Р.А. Язык, история и современность / Р.А. Будагов. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1971. – 300 с.
2. Борисова Л.И. Справочник по общему и специальному переводу / Л.И. Борисова, Т.А. Парфенова. – М. : НВИ – Тезаурус, 2005. – 328 с.
3. Верещагіна Є.М. Словниковий склад німецької мови / Є.М. Верещагіна. – Харків, 2006. – 456 с.
4. Пауль М.К. Происхождение англицизмов / М.К. Пауль. – М., 1998. – 243 с.
5. Шенфельд Г. Запозичення в німецькій мові. Специфіка / Г. Шенфельд. – Харків, 1987. – 210 с.
6. Paul H. Prinzipien der Sprachgeschichte / H. Paul. – Tübingen : Niemeyer, 6. Unveränderte Auflage, 1960. – 428 s.
7. Quasthoff U. Deutsches Neologismenwörterbuch. Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartssprache / U. Quasthoff. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co, 2007. – 690 s.
8. Die VDS-Anglizismenliste [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ingoblank.de/PDF-Dateien/anglizismenliste.pdf.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2012.

Джава Н.А. Влияние английских заимствований на словарный состав немецкого языка

Статья посвящена исследованию заимствований из английского языка в современный немецкий язык. Заимствования лексики одного языка другим рассматриваются как следствие языковых контактов в истории развития любого языка. Заимствования происходят в таких областях, как: реклама, компьютерные и информационные технологии, новейшие медиа, экономика, досуг: фитнесс, мода, молодёжная субкультура.

Ключевые слова: *англицизм, заимствование, значение, сферы употребления, семантические изменения.*

Dzhava N. Influence of the English borrowings on the vocabulary of German language

*The article deals with the borrowings from the English language in the modern German language. Borrowing from the vocabulary of one language into another is a natural consequence of language contacts in the history of any language. Most actively borrowings occur in the following areas: advertising, computer and information technology, new media, economy, leisure: fitness, fashion; youth subculture. Analyzing English borrowings it should be noted that the English language has regional variants – British variant, American variant, Canadian variant, South African variant, Australian variant and New Zealand variant. Since the second half of the 20th century the American variant of the English language has become of a special importance, in such a way it is Anglo-Americanisms in contemporary German that are going to be observed. For the stylistic reasons, except the term "English borrowing" the synonymous ones – "Anglo-Americanism", "*Anglicism*" – may be used because in this article the differentiation of the English language variants is not important. A mixture of the English language with the German language is called "Denglish". Anglicisms are not simply borrowed words or unusual combinations of words from British English or American English, but they are any changes of meaning of German words or their contextual usage according to the British or American model. It should be distinguished Anglicisms from Denglish. Denglish, as a rule, is not a literary variant of the language what linguists warn about. Borrowing – is the result of close geographical and cultural contact between the two countries during centuries.*

Key words: *Anglicism, borrowing, meaning, areas of usage, semantic changes.*